

УДК 304.4:316.7:32

**ХАРАКТЕРНІ ОЗНАКИ КУЛЬТУРИ
ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА**
**CHARACTERISTIC FEATURES OF THE CULTURE
OF THE INFORMATION SOCIETY**

Сащук Г. М.,

доктор політичних наук, професор Інституту
журналістики, Київський національний
університет ім. Тараса Шевченка (Київ, Україна),
e-mail: 9026206@gmail.com,
ORCID: 0000-0002-8827-3569

Sashchuk G. M.,

Doctor of Political Sciences, Professor of the
Institute of Journalism, Taras Shevchenko Kyiv
National University (Kyiv, Ukraine), e-mail: 9026206@
gmail.com, ORCID: 0000-0002-8827-3569

*Проаналізовані характерні ознаки культури і субкультури, яких
абуває сучасна інформаційна цивілізація. З'ясовано такі феномени
як «віртуальна реальність», «кібер-простір», «електронна агора»,
«дигітальна культура».*

*Акцентовано увагу на необхідності виявлення конкретних
механізмів виникнення, підтримки та змін інноваційних культурних
феноменів, визначення їх певної ціннісної суті та упорядкованості,
підтримці або корекції цієї упорядкованості, в залежності від дії соціально
значущих факторів, які сприяють створенню нових культурних зразків
та форм.*

Ключові слова: інформаційне суспільство, кібер-простір, інфор-
маційна культура, субкультура, синестезійна культура, дигітальна
культура.

*The characteristic features of culture and subcultures, which are the
modern information civilization, are analyzed. The following phenomena are
found out as «virtual reality», «cyber space», «electronic agora», «digital
culture».*

*The emphasis is on the need to identify specific mechanisms for the
emergence, support and change of innovative cultural phenomena, to
determine their particular value and order, to support or correct this order,
depending on the impact of socially significant factors contributing to the
creation of new cultural models and forms.*

Keywords: information society, cyber space, information culture,
subculture, synesthetic culture, digital culture.

Інформаційне суспільство – це суспільство нового типу, що формується новою глобальною соціальною революцією (вибуховим розвитком і конвергенцією інформаційних та комунікаційних технологій), в якому соціальним і культурним аспектам надається не меншого значення, ніж матеріальним і економічним. Глобальне сприйняття світу означає кардинальну зміну стилю і способу життя. Соціальні конфлікти переміщуються з економічної сфери у сферу культури. З'являється новий вид власності – на інформацію. Контроль у сфері ухвалення рішень здійснює той, хто володіє інформацією. Саме боротьба за джерела інформації, технічне вдосконалення комп'ютерів визначають драматургію соціального і культурного розвитку. Формування молодого покоління відбувається сьогодні в умовах глобального процесу інформатизації світу. Разом з культурою економічних і соціальних відносин важливою складовою загальної освіти людини стає інформаційна культура.

Стан розробки проблеми соціально-політичного аналізу інформаційного суспільства характеризується певною неоднозначністю.

Інформаційне суспільство стало предметом вивчення в різних сферах знання. Це праці із природничих і технічних наук, а також дослідження загальнонаукового характеру вітчизняних авторів. Традиційно концепція інформаційного суспільства набула розвитку, перш за все, в розвинених країнах світу і використовується такими соціологами, як І. Масуда, І. Кішида (Японія); В. Дайзард, Дж. Пелтон, Дж. Мартін, Т. Беккер, Д. Мур (США); Г. Краух, Р. Брейтенштейн (Німеччина); М. Понятовські (Франція) та ін. Загальну проблематику інформаційного суспільства в Україні розроблюють: О. Будя, О. Дзьобань, С. Журба, В. Лях, Б. Канцелярук, О. Картунов, Я. Любимий, Є. Макаренко, О. Мураховський, В. Нечитайло, В. Пазенок, К. Райда, О. Соболь, Н. Фоменко та ін.

Феномен інформаційної культури досліджують П. Браславський, В. Виноградов, Л. Шпаків, Н. Гендіна, Ю. Горохів, А. Гречихин, Л. Зеленова, Е. Семенюк, І. Хангельдієва, Е. Хитарова, В. Шанців, А. Шейкин й ін. Культурологічний підхід до вивчення проблем інформаційного суспільства використовується у працях С. Антонової, А. Арнольдова, Н. Ващекіна, І. Горлового, Н. Дубракова, В. Корнієнка, Ю. Лотмана, І. Чегодаєва, М. Розумного й ін.

Не зважаючи, однак, на доволі значну кількість наукової літератури, спостерігається недооцінка ролі культурологічного дослідження процесу інформатизації суспільства, що й визначило мету написання даної статті.

Відмітною рисою інформаційної цивілізації є те, що темпи культурних змін, творчість нових соціальних і культурних форм у багато разів зростає. Новий інформаційний простір, якісно інше в культурному відношенні суспільне середовище потребує, крім іншого, саме метафоричного, образно-символічного осмислення і вираження: «віртуальна реальність», «кібер-простір», «електронний фронтір», «електронна агора», «дигітальна культура» тощо.

Інформаційна культура істотно змінює суспільний простір, перетворює його на своєрідний «кіберпростір», – це простір взаємодії, утворений глобальною мережею комп'ютерів, з яких складається Інтернет. Автор цього терміну, А. Войскунський, – підкреслює його метафоричний характер. Кіберпростір, або Світ Інтернету (World – Wide – Web), є однією з моделей сучасного суспільного устрою, до осмислення якого прикута увага широкого загалу вчених – філософів, політологів, політтехнологів, соціологів, економістів, етнографів, комунікативістів, психологів, а також фахівців у галузі технічних наук. «Інтернет, WWW перетворились на найістотніший чинник індивідуального та суспільного розвитку, набувши привабливості для сотень мільйонів людей» [1, с. 64].

Користувачі Інтернету визначили характеристику кіберпростору, що сформульована у створеній ними Декларації Незалежності: «Кіберпростір знаходиться поза вашими

кордонами. Не думайте, що ви можете побудувати його так, якби він був об'єктом державного будівництва. Кіберпростір є справою вашої природи і зростає самостійно під впливом наших сукупних дій... Ми встановлюємо свій Суспільний Договір. Цей спосіб правління виникає відповідно до умов нашого, а не вашого світу. Наш світ інший. Кіберпростір складається із взаємодій і відношень, міркує і будує себе подібно стоячій хвилі в системі наших комунікацій. Наш світ одночасно всюди і ніде, але не там де живуть наші тіла... Ваші правові поняття власності, особистості, комунікації і контексту невідповідні нашим. Вони засновані на матерії – тут матерії не існує. Наші особистості не мають фізичного тіла, тому, на відміну від вас, ми не можемо досягти порядку під впливом фізичного тиску. У кіберпросторі ми вже не «люди», а повідомлення на екранах один одного. За межами електронної пошти, де користувачі називають свої імена, в Інтернеті, насправді, ніхто не знає, в якій частині світу перебуває, чоловік то чи жінка» [2].

Кіберпростір – це продукт новітніх технологій, нова форма суспільних відносин, в якій існують особливі соціальні групи – «комп'ютерні-групи», тобто спільноти людей, яких пов'язують певні загальні інформаційні інтереси, заради яких вони вступають у певні соціальні відносини, встановлюють соціальні зв'язки між собою і світом завдяки Інтернету. Кіберпростір Інтернету створює умови, що сприяють залученню людини до нових форм соціальної взаємодії і деякою мірою формують особистість, формують так звану «дигітальну культуру».

Дигітальна культура – якісно новий витвір інформаційної технонауки, різновид інформаційної культури, яка опосередкована та трансформована електронно-обчислювальними, цифровими технологіями (компакт-дискowymi пристроями запам'ятовування, кишеньковими комп'ютерами, мініатюрними довідниками тощо), які обробляють інформацію, що надходить адресатові, та подають об'єднані відповідним чином результати у комп'ютер-накопичувач. Девід Болтер, автор праці «Людина Тьюрінга», вважає, що ця технологія «розвиває зв'язки, метаморфічні чи інші, з культурологією, філософією або літературою, вона завжди доступна, щоб використати її як метафору, приклад, модель або символ» [3, р. 39].

Теоретики інформаційного суспільства, зокрема Деніс Вайс, вважають, що завдяки широким, по суті, безмежним, аж до витворення штучного інтелекту, можливостям комп'ютера, переходу від аналогових до цифрових (дигітальних) засобів передачі інформації в суспільстві, відбуваються революційні зміни. Зокрема в таких галузях культури, як мистецтво, політика і право. Він зазначає: «Комп'ютер дав поштовх вельми поширеним змінам суспільства та культури, утворюючи дематеріалізовану добу, за якої фундаментальною категорією стає вже не матерія, а інформація, що підлягає обробці», – зазначає дослідник. Наголос на інформації разом із впевненістю, що все може бути раціонально проаналізоване в

дигітальних термінах, трансформував такі науки, як генетика (гени порівнюються з ланцюжками електронно-цифрової інформації), неврологія (мозок розглядається як масивний пристрій для обробки інформації, що кодує дигітальні сигнали), когнітивні наукові царини (галузі штучного інтелекту, психології та філософії), бізнес та економіку.

У праці «Електронний світ» Річард Ленгем твердить, що електронно-цифрове кодування відкриває майже математичну еквівалентність у мистецтві, і це нагадує велику мрію Платона про єдність цього знання. Прихильники дигітальної культури вбачають в ній відновлену міждисциплінарну культуру, яка зводить воедино всі види мистецтва і науки [4, р. 11].

У міру вдосконалення сенсорно-передавальних можливостей електронних приладів виникає такий різновид інформаційної культури, як синестична культура. Суть цього феномену, пояснює бельгійський філософ Ю. Ерман, полягає в тому, що нові канали, засоби медіа та інтернет уможливають здобування таких видів інформації, що мають специфічно телематичну природу і цим принципово відрізняються від звичайних форм комунікації.

Характерна ознака синестезійної культури полягає в тому, що в ній відбувається синтез різноманітних інформаційних елементів та блоків, внаслідок чого виникає сумарний ефект телесинестезії (tele-synesthesia). «У майбутньому наша свідомість, наше тіло і наші відчуття зіткнуться з новим досвідом, з синестезійними якостями, які є моментальними, передусім мультисенсорними, як результат нових медіа» [5, р. 130].

Синестезія, пояснює дослідник, дає можливість комплексно сприймати всі «кольори» інформаційного повідомлення. Синхронізуючи образи, звук, рухи, відчуття дотику, електронні медіа здатні перемішати і сплавляти один засіб з іншим, внаслідок чого кольори можна почути, звуки – побачити, а слова – відчувати на дотик.

На думку М. Мерло-Понті, синестезія поступово витісняє природний спосіб сприйняття світу. У «Феноменології сприйняття» він писав: «Синестезійне сприйняття – це правило, і ми не усвідомлюємо цього факту з тієї єдиної причини, що наукове знання зміщує і переміщує епіцентр нашого досвіду в такий спосіб, що ми при звичаїлися більше не бачити або більше не чути, і взагалі – більше не відчувати» [6, р. 29]. Нова синестезійна культура, вважає дослідник, сформує новий тип особистості – синестезійну людину, яка буде здатна сприймати водночас і цілісно всі чуттєві взаємодії: образ і звук, відчуття й силу предмета чи об'єкта, про який подається інформація.

Завдяки синестезійному телефакту виникають *віртуальні світи*. «Віртуальні світи вже виникли в багатьох різних сферах. Сьогодні можна знайти їм застосування – зоряні образи, віртуальні університети, кінематографічні анімації й симуляції, телеконференції, телепраці, віртуальні подорожі,

віртуальні роботи, телекупівля, телемедицина, теленавчання тощо» [5, р. 32]. Віртуалістика міцно втілилася у наукомістке виробництво. Особливість віртуальних підприємств, інститутів, організацій полягає в тому, що вони не прив'язані жорстко до певного місця, навіть щодо конкретної держави. Вони здатні за рахунок своєчасно здобутої і швидко переробленої інформації гнучко реагувати на будь-які запити споживачів і коливання ринку, самоперестроюватися відповідно до цих запитів і коливань, перетворюючись на саморефлексивну систему.

Віртуальна реальність, таким чином, набуває самостійного статусу буття інформації як ідеальної конструкції, «що не є гносеологічним образом дійсності». Це – «паралельний світ» змодельованої творчої фантазії. Віртуальна реальність робить не лише немислиме цілком мислимим, а й функціональним [5, р. 32].

Електронна пошта, чатруми тощо створюють віртуальний електронний простір для розвитку нових форм спільнот і способів спілкування. Ми наблизились до створення суто культурної структури соціальних взаємодій, пише М. Кастельс. «Саме тому інформація стала основним компонентом нашої соціальної організації. При цьому соціальна структура, що має мережеву основу, характеризується високою динамічністю для інновацій» [7, с. 273].

Інформаційні мікросвіти та графічна репрезентація електронної інформації в комунікаційному просторі віднині включені у створення кіберпростору та його супровідних кіберкультур. Однією з таких інноваційних кіберкультур є культура «електронної агори», нова форма організації політичного життя, зокрема, демократичного волевиявлення громадян. Аналогія голосування, експертного оцінювання, виявлення громадської думки за допомогою методів, поширених в Інтернеті, з давньогрецькою «агорою» – зібранням вільних громадян для вирішення актуальних завдань суспільного життя – досить красномовна. Вона підтверджує думку Е. Тоффлера про те, що майбутнє суспільство має повернутися до доіндустріальної цивілізації в тому розумінні, що стане більш «прозорим», позбудеться тих «штучних» інституцій та процедур, які деформують і містифікують справжні бажання, інтереси та потреби людей. Вплив Інтернету на політико-правову культуру особистості проявляється і в зміні сучасної демократії.

В інформаційному суспільстві будь-яка людина має можливість самостійно вибудовувати приватну організаційно-управлінську політику, не потребуючи для цього дозволу у статусних структурах. В інформаційному суспільстві істотно, якщо не вирішальну, роль починає відігравати нестатусна демократія – нанодемократія, демократія індивідів, а не традиційна демократія організацій.

Г. Арендт активно пропагує прагнення індивіда позбутися того нашарування «соціального», яке відтіснило справжнє політичне, тобто

громадянсько-добровільне, життя людини. Саме в цьому житті, автономному щодо офіційно-регламентованого, людина здатна до творення нового. Тільки автономна свобода, яка руйнує окам'янілості будь-якого тоталітаризму, звільняє людину від хибних ідеологічних догм, виступає ланкою між приватністю (незалежністю) і публічним життям, вважає Арендт. Свобода у сфері політики, на її думку, – головний прояв свободи людини. Саме в ній вона здатна демонструвати свій «опір» – в контексті впливу, «особисту думку» – в контексті незгоди.

Електронні засоби забезпечують таку анонімну і автономну свободу, зокрема, під час політичних виборів. «Електронна демократія» виступає формою забезпечення прозорості та безпосередності у відносинах «громадянин-державна», «виборець-депутат». Деякі дослідники вважають, що «електронні міські зібрання – це і є демократія в її найкращому прояві» (Р. Латеїн).

Утім, як і в будь-якому іншому аспекті, осмислення можливостей і потенцій інформаційної культури виявляє в ній наявні та латентні загрози, суперечності, недоліки. Інформація здатна перетворюватися на владу, а історія вчить нас, що владою можна зловживати.

Політична практика останнього часу, в тому числі і в Україні, переконливо доводить можливість ЗМІ маніпулювати свідомістю індивідів, створювати такі політичні альтернативи, бажані політичні іміджі, що стає важко визначити, що це за «влада така – виборча демократія».

Інформація як влада утворює одне з помітних проблемних полів теорії інформаційного суспільства. І не випадково свою капітальну працю Е. Тоффлер присвятив саме дослідженню тих метаморфоз влади, які відбуваються в сучасному суспільстві, домінантами якого є знання та інформація.

Ще раз підкреслимо: зазначаючи, що у цивілізації «Третьої хвилі». В інформаційному суспільстві відбуваються радикальні перебудови всіх складових («сили, грошей та розуму»), наявні якісні трансформації в бізнесі, економіці, політиці і в культурі взагалі, Тоффлер зосереджує увагу на тих чинниках, які забезпечують нове розуміння влади. Якщо Френсіс Бекон ставив знак рівності між знанням і владою, то Тоффлер своїм завданням вважає з'ясування «якості» знання, яке забезпечує сучасну владу. У структурі знання, яке є «не тільки джерелом високоякісної влади, а й найважливішим компонентом сили і багатства» [8, с. 40], найпомітніше місце посідає інформація. Влада інформації набуває надзвичайного значення, адже за роки свого існування інформація перетворилася на фактор еволюції всієї Цивілізації. Інформація – основа інноваційного стилю мислення. «Мережа» перетворилася на універсальну метафору сьогодення: мережева економіка, мережева логіка, мережевий інтелект.

Знання у вигляді феномену свідомості і практики стає паролем сучасної епохи, набуває універсального філософського статусу. Цей

термін охоплюватиме або відноситиме до певних категорій інформацію, дані, уявлення та образи, а також підходи, цінності та інші символічні продукти суспільства, незалежно від того, істинні вони, приблизні чи хибні. Багата інформаційна природа знання надає йому світоглядного значення, викликає величезні зміни в нашому баченні світу, у ставленні до цінностей і влади, зумовлює «гігантські зсуви» в розумінні суспільного базису, системи суспільної свідомості. Саме ця обставина змушує вдатися до застережень щодо всемогутності та благодійності інформаційної влади.

Однак, як і в будь-якій галузі людського життя, не слід вдаватися до перебільшення ролі і значення інформації. Створення ідолів, зазначає Ф. Бекон, гальмує процес пізнання сутності речей, «затмарює» інтелектуальний зір людства, сприяє утворенню нових міфів, одним з яких є міф про всевидність і всевладність комп'ютерного світу, що існує, зокрема, у вигляді Інтернету. Ще наприкінці 70-х років ХХ ст. Е. Фромм попереджав про можливість виникнення «інформаційного імперіалізму». Необмежена інформація і комп'ютеризація перетворює людську природу, деформує її, змінює людську свідомість, позбавляє особистість емоційного світу.

У працях провідних західних теоретиків – Е. Тоффлера, Д. Нейсбіта, Е. Сміта – зазначаються наявні та латентні загрози, типові для інформаційного суспільства. Серед них – небезпека «інформаційного синдрому», поява нового різновиду олігархії та монополії – когнітократія, інфократія, нові види маніпулювання масовою свідомістю та поведінкою, засобами та можливостями ЗМІ, складність адаптації пересічного громадянина до зростаючих потоків інформації з наявною суперечливістю її змісту.

Серйозну загрозу являє небажане втручання держави у приватне життя громадянина, організоване на базі інформаційних технологій, «хакерство», нелегальне проникнення у банки даних стратегічного або суспільного характеру.

Британський філософ С. Леш у книзі «Критика інформації», осмислює загрози перспективі гіпертрофованої влади інформації і попереджає, що інформаційне суспільство характеризується швидким зростанням невизначеності, а теорія інформаційного суспільства поступово перетворюється на «теорію непередбачуваних наслідків». Одним з таких є інформаційна культура, «яка через заперечення комплексності, завдяки класифікованій простоті інформаційного суспільства розростається вшир і стає неконтрольованою комплексною» [9, р. 27].

На відміну від прихильників постмодерністського схвалення «деконструювання системності», руйнування комплексності, С. Леш вважає, що завдяки такій динаміці суспільство стає безпрецедентно рухливим, позбавленим стійких відносин і міцних засад. Внаслідок цього доміантними в структурі суспільних зв'язків стають відносини (а не виробництва), які мають тільки теперішнє, ситуативне, швидкоплинне

значення. Одна з принципових відмінностей інформаційного суспільства від усіх попередніх соціальних структур полягає в тому, вважає дослідник, що *суспільство відривається від своєї об'єктивної основи і переносить людей у сферу суб'єктивного, перетворює їх життя на гру, яка набирає всіх ознак реальності*. У цій реальності панує логіка наслідків, а не цілей, втрачається значення довготривалих пріоритетів. В інформаційному суспільстві існує безпрецедентне змішування всіх традиційних категорій, що, в кінцевому підсумку, дезорієнтує індивіда і підкоряє його дії анонімним, несупільним, нелюдським силам і обставинам. С. Леш порушує головну проблему інформаційного суспільства – проблему культури як соціально-духовного середовища людського буття.

Проблема «інформаційне суспільство і культура», як вважає В. Пазенок, – «одна з новел соціогуманітарної думки загалом. Вона утворює одну із змістовних осей формування суспільства ХХІ ст., століття науково-інформаційної революції» [10, с. 42].

Характерними ознаками культурного виміру інформаційного суспільства є антропізація, гуманізація та етизація всіх складових буття людини. І хоча ці тенденції ще далеко себе не реалізували, постійно гальмуються супротивом прагматичних, ринково-зумовлених чинників, відчувають на собі могутній вплив споживацьких стереотипів та гедоністичних настроїв, їх наявність дедалі виступає виразніше, а кількість прихильників їх постійно зростає.

Як свідчить світова практика, інтенсифікація інформаційних процесів, дедалі глибше опрацювання інформації і розширення діапазону її використання підвищує стійкість суспільної системи, її гнучкість і мобільність, посилює адаптацію до зовнішніх умов, що швидко змінюються, забезпечують живучість і усталеність існування суспільства, окремих індивідів. Нинішній етап розвитку українського суспільства потребує своєчасного осмислення питання щодо сутності, характеру та динаміки руху до інформаційного суспільства у всьому діапазоні його складових, насамперед, у культурі.

Суспільні зміни треба розглядати системно, і ми можемо вказати на основні з них: Змінюється соціальна структура суспільства, або, точніше, поряд з наявними, з'являється нова форма його диференціації, яка визначає спектр соціальних вимог, послуг, робочих місць. Наприклад, щодо використання технологій це розподіл на нові «страти» – користувачів, технологів, творців технологій або персональних варіантів користування, поява нових сфер діяльності, таких, як шоу-бізнес або електронна комерція: Змінюється тип культури – від текстової до екранної. Те, що молодь мало читає, – тільки наслідок цієї зміни, але її, наприклад, не оцінено належним чином в освіті. Виявом екранної культури є масова орієнтація на змішування традиційних форм, орієнтація на виготовлення персональних культурних коктейлів.

Складається інше уявлення про грамотність – технологічна грамотність, або вміння працювати з інформаційними пристроями стає основою такого уявлення.

Змінюються форми прийняття політичних рішень – і це не тільки електронний уряд, а й можливості, скажімо, прямої участі в голосуванні, що зовсім інакше формулює питання про зміст і форми демократії.

Змінюються зміст і форми надання освіти (дистанційна освіта – це зміна не тільки форми, а й самого змісту: робота не тільки зі знанням, а й з інформацією, не тільки уроки, а й робота з тренажерами, не тільки в дитинстві, а протягом усього життя тощо). Освіта змінює свій контекст. Так, для останніх століть головним контекстом освіти була наука та завдання її розвитку, зараз таким контекстом дедалі більше стають технологічні інновації.

Змінюється ринок робочих місць (часткова зайнятість, кілька робочих місць одночасно, короткотермінові контракти) та його структура (виникає потреба в нових уміннях).

Змінюються уявлення про національну та персональну безпеку, права людини (потенційно можливий тотальний контроль і тотальний тероризм). Змінюється уявлення про стратегічні ресурси (уже не тільки енергія, а й інформація, вільний час); форми транснаціональних відносин і критерії розвиненості. Тобто входження в міжнародні мережі є умовою та показником розвитку з погляду процесів глобалізації.

Водночас з'являються нові форми ризиків для психічного здоров'я та екології. «Інформаційне сміття» – це нова і ще не дуже зрозуміла проблема. Можна й далі визначати не менш значущі зміни в інших аспектах суспільного життя або міжнародних відносин, але важливо зауважити, що інформатизація змінює всі важливі риси суспільства. Ці зміни несуть як благо, так і руйнацію звичних форм життя, праці, безпеки тощо, і ці зміни потрібно регулювати так, щоб досягти необхідних результатів, зазнавши якомога менших соціальних і культурних втрат.

Список використаних джерел

1. Войскунский, АЕ., 2001. 'Метафори Інтернету [Текст]', *Вопросы философии*, №11, с.64–79.
2. Цимбалюк, СІ. 'Культура інформаційного суспільства: соціально-психологічні виміри'. [online] Доступно: http://www.univerua.rv.ua/index.php?option=com_content&view=article&catid=Назва з екрану.
3. Bolter, D., 1984. 'Turing's Men: Western Culture in the Computer Age [Text]', *Chapel Hill. University of North Carolina*, №4, p.23–45.
4. Latour, Bruno, Woolga, Steve, 1986. 'Laboratory Life: The Construction of Scientific Facts [Text]', Princeton, 321 p.
5. Heyrman, H., 1995. 'Art and Computers: An Exploratory Investigation on the Digi-tal Transformation of Art [Text]', Santa Cms de Tenerife, 235 p.
6. Merleau-Ponti, M., 1989. 'Phenomenology of Reception [Text]', London, 224 p.
7. Кастельс, М., 2000. 'Информационная эпоха: экономика, общество и культура [Текст]', М.: ГУ-ВШЭ, 608 с.
8. Тоффлер, Э., 2004. 'Метаморфозы власти. Знание, богатство и сила на пороге XXI века [Текст]', пер. с англ.

В. В. Белокосков и др. / науч. ред., авт. предисл. П. С. Гуревич, М.: ОО «АСТ», 669 с.

9. Lash, S., 2002. 'Critique of Information [Text]', London: Sage Publications Ltd., 234 p.

10. Пазенок, ВС., 2009. 'Інформаційне суспільство і культура [Текст]', *Інформаційне суспільство у соціально-філософській ретроспективі та перспективі*, В. В. Лях, В. С. Пазенок, Я. В. Любимий [та ін.], К.: ТОВ «XXI століття: діалог культур», 404 с.

References

1. Vojskunsij, AE., 2001. 'Metafory Interneta [Tekst] (Metaphors of the Internet [Text])', *Voprosy filosofii*, №11, s.64–79.
2. Cymbaljuk, SI. 'Kul'tura informacijnogo suspil'stva: social'no-psychologichni vymiry (Culture of the information society: socio-psychological dimensions)'. [online] Dostupno: http://www.univerua.rv.ua/index.php?option=com_content&view=article&catid=Nazva z ekranu.
3. Bolter, D., 1984. 'Turing's Men: Western Culture in the Computer Age [Text]', *Chapel Hill. University of North Carolina*, №4, p.23–45.
4. Latour, Bruno, Woolga, Steve, 1986. 'Laboratory Life: The Construction of Scientific Facts [Text]', Princeton, 321 p.
5. Heyrman, H., 1995. 'Art and Computers: An Exploratory Inverstigation on the Digi-tal Transformation of Art [Text]', Santa Cms de Tenerife, 235 p.
6. Merleau-Ponti, M., 1989. 'Phenomenology of Reception [Text]', London, 224 p.
7. Kastel's, M., 2000. 'Informacionnaja jepoha: jekonomika, obshhestvo i kul'tura [Tekst] (Information Age: Economy, Society and Culture [Text])', М.: ГУ-ВШЭ, 608 s.
8. Toffler, Je., 2004. 'Metamorfozy vlasti. Znanie, bogatstvo i sila na poroge XXI veka [Tekst] (Metamorphosis of power. Knowledge, wealth and power on the threshold of the twenty-first century [Text])', per. s angl. V. V. Belokoskov i dr. / nauch. red., avt. predisl. P. S. Gurevich, M.: ОО «АСТ», 669 s.
9. Lash, S., 2002. 'Critique of Information [Text]', London: Sage Publications Ltd., 234 p.
10. Pazenok, VS., 2009. 'Informacijne suspil'stvo i kul'tura [Tekst] (Information Society and Culture [Text])', *Informacijne suspil'stvo u social'no-filosofskij retrospektyvi ta perspektyvi*, V. V. Ljah, V. S. Pazenok, Ja. V. Ljubivyj [ta in.], K.: ТОВ «XXI stolittja: dialog kul'tur», 404 s.

* * *